

KOPÁTSY SÁNDOR

Pásztorok és polgárok

A szebb jövő első feltétele a tárgyilagos önismeret.

A fenti kérdésekre helyesen csak kellő önismeret birtokában válaszolhatunk. Ebben pedig nem jeleskedtünk. A tárgyilagosság hiányáért romantikus történelemfelfogásunk a felelős. Már diákkoromban botránkoztam azon, hogy a történelmünk szerint mindig és mindenben nekünk van igazunk. Mi soha nem voltunk agresszorok, erőszakosak, imperialisták. A hiba mindig a másik oldalon volt. Ha esetleg hibáztunk, akkor is legfeljebb magunkkal szemben, hiszen a házon belüli vitáinkban nem lehetett másokra mutogatni, megkerülni azt, hogy valaki ne legyen hibás. Mindkét félnek ugyanis nem lehet egyszerre igaza. Márpedig nincs nagyobb veszélye az eltévedésnek, mint az, ha magunkat hibátlannak és büntetlennek tartjuk. Ennél ugyan talán mégis rosszabb az, ha mindig, minden helyzetben csak magunkban keresnénk a hibát. Ilyenre volt példa, amikor a moszkoviták meghírdették a „bűnös nép” elméletét. Nem is lett semmi foganatja, inkább az ellenkezője, a „mindig mi maradtunk az áldozatok” fel fogás kapott táptalajt.

Az első két kérdésre csak közös választ tudok adni:

Azt a tényt, hogy pásztornépként jöttünk ide és ebben a minőségben sikerült tartós államot alapítani, nem elég hangoztatni, hanem látni is kell, hogy ennek következményeit máig hordozzuk.

Mi jellemzi a pásztornépeket?

A teljes gazdasági atomizáltság és az ezt ellensúlyozó, fegyvereken alapuló szervezőképesség.

A korabeli pásztorok gazdaságilag szinte teljesen autark családokban éltek. Nem voltak gazdasági tekintetben a kívül állókra szorulva, sőt... A pásztorok a másik pásztor a legnagyobb ellenlábasa. Annál jobb, minél kevesebb család él az adott térségben, hiszen annak, hogy nagyobb nyája legyen valakinek, azt a többi pásztor nyájainak nagysága is korlátozta. Velük kellett osztozni a legelőn, az itatókon. A törzséhez, nemzetségéhez tartozó többi pásztorra csak a külső veszély elleni védekezés idején volt szüksége. Ez a szükség azonban parancsoló, mert a pásztoroké volt a legszaporább társadalom, egészségesen éltek, jól táplálkoztak. Ezzel szemben az eltartható népesség nagyon alacsony volt, a megengedhető népsűrűség tizede a szántóföldi földművelőkénak, harmincada az öntözéses gazdálkodókénak. Ráadásul a népesség függvényében a határhaszon gyorsan csökkent. Ha több lett az állat, mint a legelő és a víz, az egész termelési rendszer katasztrofális veszteséget szenvedett. Ezért a gyorsan szaporodó pásztorok vagy kirajzásokra, vagy egymás pusztítására kényszerültek.

A pásztorok tehát az egymástól való gazdasági függetlenségben, ugyanakkor a többiekétől való állandó félelemben éltek. E kettősség határozta meg karakterüket. A pásztorok individualisták, kiváló katonák, a vezetőik pedig kiváló szervezők.

Individualisták, mivel gazdasági téren nem szorulnak másokra. Természetesnek veszik, hogy a maguk dolgaiban maguk döntsenek. Az ilyen individualizmus a Honfoglalást követő ezer évben a nyugat-európai kollektívizmussal, rendszerességgel szemben

nem vált gazdasági tekintetben erénnyé. A fejlettebb földművelés viszonyai között nem az önállóság, hanem a faluközösségbe való beilleszkedés, így nem a virtus, hanem a szorgalom, a beosztás lett a fő erény. Még gyermekkorom falvaiban is a tények bizonyították, hogy a puritán svábok többre vitték, mint a még mindig pásztorlelkű magyarok.

Az individualizmus, ez az ezer éves hátrány csak most, a gyorsan változó világban vált újra fontos erénnyé.

A pásztorok kiváló katonák, mivel az életük is katonás.

- A pásztor ugyan nem szakad meg a rendszeres munkától, de válsághelyzetben nagy teljesítményekre képes. Ebből fakad a sokszor hangoztatott szalmaláng természetünk. A földművelés ezer éve nem tudta kiirtani ezt a pásztorokra jellemző karaktervonásunkat. Nem véletlenül ez a tulajdonságunk ma is jellemzőbb ott, ahol tovább élt a pásztorokodás, illetve ahova később, utánunk érkeztek a pásztornépek, például besenyők, a kunok, a jászok, a hajdúk.

- Jó lovas, hiszen szinte azon él, a számára idegen vidéken is jól tájékozódik, fel találja magát. Ennek köszönhetjük katonai sikereinket. Apám még az első világháborús élményekből merítette, hogy a német tisztek és altisztek vezetése alatt a magyar legénység a világ legjobb hadseregét adhatná. Szerencsére most nincs szükségünk olyan hadseregre, amelyben mi vagyunk az ágyútöltelék. Ezzel szemben a modern gazdaságban egyre inkább nem annyira a rendszeres és fegyelmezett munka, hanem a nagyobb találékonyság és az időnkénti nekigyürkőzés az igény.

- A hadjáratok idejére könnyen szabaddá tette magát, hiszen a jószágokat ideiglenesen az öregekre, a gyerekekre és az asszonyokra bízhatta. Ezt világosan látták az Árpádházi királyaink, akik az ország közepén és a végeken igyekeztek a lakosságot visszafogni a földműveléstől, hogy ezáltal könnyen mozgósítható és ütőképes hadsereggel rendelkezessenek.

A pásztornépek katonai jelentőségét elsöpörte a puszkapor.

Kévszám figyelmet szentel a magyar történelem annak, hogyan fordult meg Magyarország katonai jelentősége a lőfegyverek megjelenésével. Mohács többek között ezért lett cezúra a történelmünkben. Ez volt az első olyan nagy, sorsdöntő csatánk, amiben már nem a lovas, hanem az ágyú és a puska vált a fő szereplővé. Amíg korábban a pásztorok jelentették a jobb katonát, ezután a fegyelmezett, rendszeres munkához szokott földművesekből és még inkább városi iparosokból kerültek ki azok.

Azt kell látni, hogy az előtűnk jövő hunok és avarok is kiváló államszervezők voltak, de nekik a nomád és pogány pásztorokat kellett állammá szervezni, ami tartósan még egyetlen zseniális vezetőnek sem sikerült. Nem kevésbé jó szervezők lehettek az utánunk jövő pásztorok, például a besenyők és a kunok is, de ők egyrészt nem uraknak jöttek, másrészt gyorsan beolvadtak a náluk jobban élő, földművelő magyarságba. Méghozzá csak látszólag nyomtalanul, mert a magyar nép pásztor karakterének megtartását jó részt nekik is köszönhetjük. Valahol ott vagyunk viselkedésünkben „magyarabbak”, ahol erősebb a később bevándoroltak hatása.

Azt sem hangsúlyozzuk, hogy a pásztornépeket gyorsan és következetesen asszimiláltuk, az itt talált, illetve a nyugatról behozott földművesek azonban több évszázadon keresztül kisebbségként fennmaradtak. Az iparosítást megelőzően a földműves a világ minden kultúráján belül könnyen asszimilálta a pásztor, annál kevésbé a másik földművelőt, illetve polgárt. Ezt a történelmi törvényt is hangsúlyoznunk kellene a történelmünk jobb megértése érdekében.

Ugyancsak pásztor tulajdonság az erőn felüli vendéglátás, költekezés, a pénz lenézése a származással szemben.

Külön kell szólni a magyar nemességről.

A nemesek szinte zavartalanul tovább vitték a nomád népek államszervező képességét. Ez a képesség azonban csak akkor hozhatott létre tartós állami keretet, amikor a lakosság döntő többsége a pásztorkodásról áttért a földművelésre, a könnyen tovább vihető sátrakból állandó telephelyet jelentő házakba költözött, a pogányságot felcserélte a kereszténységgel. A magyar urak a letelepedett keresztény földműveseket sikerrel szervezték ezer éves, más népeket is magába foglaló állammá.

Annak az oka, hogy sem a hunok, sem az avarok nem voltak képesek itt államot szervezni, az volt, hogy akkor még nem volt jelen a Kárpát-medencében a hármas vetésforgó, azaz a pásztorkodásnál fejlettebb életfeltételeket biztosító földművelés. A magyarok voltak az első nép, akik itt olyan földműves népekkel találkozhattak, kiknek az életmódját a közemberek megirigyelték. Ezt bizonyítja például az a tény, hogy Szent István minden püspöksége és apátsága a kor földművelő térségeiben létesült. A maroserdei, azaz Csanádi püspökséget csak 1031-ben, amikor már a magyarság többsége földművelő keresztény volt, sikerült, mint az első alföldi pásztornepet irányító püspökséget létrehozni. A földműves királyi parancs nélkül is felvette az életmódjának megfelelő ideológiát, a kereszténységet, ellenben a pásztor nem sokat kezdett a falvak, a kőtemplomok vallásával. A kereszténység és a földművelés közötti szoros kapcsolatot nem hangsúlyozzuk eléggé, pedig a kettő sokkal szorosabban összekapcsolódik, mint a király térítő parancsa és az új vallás gyors megszilárdulása. A földműves magától is keresztény hitre tért, a pásztort erőszakkal sem lehetett kereszténnyé tenni.

A nemes és a közember. Melyik a magyar?

A magyarság karakterének meghatározásakor nélkülözhetetlen különbséget tenni a nép és a nemesség között. E kettő az első ezredforduló után közel ezer évig két, eltérő vágányon futott. Történéseink kevésbé hangsúlyozzák, hogy a honfoglaló magyarságban még nem volt merev, áthághatatlan fal a nemes és a pásztor között. Mint sok más, ezt is a földművelő, keresztény államiságunk hozta magával.

A magyar nemesség ezért őrizte meg jobban a pásztorkultúrából örökölt karaktert, mert ők nem váltak földművesekké, végig katonák maradtak. A magyar urak hatalma, jóléte nem annyira a földművelő jobbágyak munkájának minőségétől, mint a hatalomhoz való viszonyuktól függött. Ez a felülről való függőség ugyan jelen van Nyugat-Európában is, de kevésbé, mint nálunk, és még inkább jellemző tőlünk keletre. Többek között ez is olyan választóvonal Nyugat- és Kelet-Európa között, amit nem hangsúlyozunk kellőképpen, pedig ma is fontos volna számolni vele. Fel sem merült, hogy a vezetőknek a legfelső hatalomtól való függősége a bolsevik rendszerben mennyire tovább élt, illetve nálunk újra felerősödött.

Számunkra Európa történetének egyik jelentős fejleménye, hogy a nyugati urak akkor ültek lóra, akkor lettek lovagok, amikor a mi népünk keresztény és földműves lett, azaz leszállt a lóról.

A nemesség azonban a földművelő államban sem szállt le a lóról, sőt, az éppen csak lóra ülő nyugati uraknál sokkal jobban érezhette azon magát.

A nemesség és a nép kettősségét azért is fontos volna megértenünk, mert a Trianon után alakult utódállamok történészei, de még a közvélemény is, a magyarságot az uralkodásra teremt magyar nemességgel azonosítja. Vagyis, általánosít: A népet is az

uralkodáshoz ragaszkodónak minősíti. Nem számol azzal, hogy a magyar nép óriási többsége éppen annyira nem nemes, mint ahogyan a románok nem bojárak.

Amíg a magyar nép állandó és jelentős vérkeveredéssel ment keresztül, a nemesség etnikai téren szinte tiszta maradt. A magyar nemes előbb keveredett más népek uraival, mint a saját jobbágyaival. Azt elismerjük, hogy a magyar nép etnikai tekintetben nagyon vegyes, de nem hangsúlyozzuk, hogy a magyar nemesség mint etnikum szinte Európában példátlanul tisztán maradt.

Abban, hogy korábbi kisebbségeink, mai szomszédaink a magyar népet máig is a magyar nemességgel azonosítják, mi is hibásak vagyunk. Történelemfelfogásunk erőszakoltan teremtett a magyar nemesség és a magyar népi etnikum között azonosságot, a kettőt összemosta. Ez azért erőszakolt, mert talán nincs még egy nép a világon, ahol az uralkodó osztály és a nép egészen a jelen század elejéig ennyire eltérő vágányon élte le a történelmét. Nálunk valósult meg a legkövetkezetesebben az állam és a nemesség azonossága. Ebben a tekintetben valóban a poroszokhoz álltunk a legközelebb. Amennyire ez a poroszok esetében számunkra is feltűnő volt, annyira rejtett maradt a saját nemzettudatunkban.

Ma is azon igyekszünk, hogy a magyar nemesség és a magyar parasztság közös karakter vonásait fogalmazzuk meg. Ilyen nem volt egészen a jelen századig. A jobbágyfelszabadítás ugyan megteremtette a két magyarság keveredésének jogi feltételeit, de a gyakorlatban ez csak a jelen század közepe után vált általánosan valósággá.

Egy nép, aminek nincs polgársága.

Azt a tényt, hogy ebben az államban két magyar etnikum élt ezer éven keresztül egymás mellett, sőt egymástól egyre távolabb, erősítette az is, hogy nem volt számottevő magyar polgárság. A nyugati népeknél az egységes nemzettudatot első sorban a polgárság közvetítette az urak és a jobbágyok között. Máig nem valljuk be, hogy milyen társadalmi deformációt jelentett a múltunkban az, hogy nem volt polgárságunk. Ezt Ady Endrénél jobban nem mérte fel senki.

Nálunk nemcsak az urbanizáció volt nagyon alacsony, de a városokat szinte kizárólag más etnikumú népek lakták. A magyar urak egyrészt nem adtak számottevő politikai jogot a városi lakosságnak, de még így is szívesebben látták ott az idegeneket, mint a nyelvtestvéreket. A nemességnek a polgárokkal szembeni ellenszenvével mellett közrejátszott az is, hogy nálunk a jobbágyság még az újkor első századaiban is alig közeledhetett a polgári önállósághoz. A jobbágyok Nyugaton előbb lettek gazdasági tekintetben önállóak, mint jogilag polgárok. Mi még a Monarchián belül is utolsók voltunk a jobbágyok jogi felszabadításában, és a parasztság tényleges polgárosodása csak a második világháború után történt meg.

A nemességet a magyar parasztság még a jelen század elején is annyira urának tekintette, hogy az iskoláztatottságával felemelkedő kevesek sem polgárok, hanem urak akartak lenni. Ezt az igyekezetüket az úri réteg is táplálta, hogy ezzel is növelhesse számbeli súlyát. Ennek a következménye az is, hogy a jelenkor paraszti származású úrgazdagjai erejükön felül urizálnak.

Hol tartunk a második ezredforduló idején?

A magyar társadalom az elmúlt évben nagyobb változást ért meg, mint előtte ezer év alatt. Bármennyire nagy változást éltünk meg a háborút követő ötven év szovjet megszállása alatt, az rejtve maradt, mert csak azt hangoztatja a rendszerváltást követő minden árnyalatú politikai hatalom, ami veszteség ért bennünket annak következtében,

hogy két generációnak a győztes hatalmaknak a közép-európai népekkel szembeni önkénye és közömbössége miatt a kelet-európai zsarnokság megszállását kellett átélnie. Ebből tömérdek megaláztatás és szenvedés zúdult ránk és szomszédainkra, de ezek nem takarhatják el mindennek a pozitív társadalmi hatásait. Megszabadultunk azoktól az évszázados társadalmi fékektől, amelyektől önerőből, demokratikus fejlődési úton képtelenek lettünk volna. A szovjet megszállás következtében minőségi változások zajlottak le a magyar társadalomban.

Miben jelentkezik a minőségi változás?

1. A magyarság először vált egységes és szerves társadalommá. 900 éven keresztül a magyar vagy földesúr volt, vagy jobbágy. Kevés földesúr és sok jobbágy. Ennek csak a század második felében, és nagyrészt a szovjet politikai nyomásnak köszönhetően lett következetesen vége. A magyarság osztályszerkezete ma már nyugat-európai, hiszen nincsenek földesurai, és alig van a nyugati társadalmakénál nagyobb parasztsága, közel akkora az értelmisége, és számában nagyon széles polgársága lett rövid pár évtized alatt.

2. A magyar falusi társadalom kevésbé paraszti, azaz konzervatív, a gyorsan változó követelményekhez jobban igazodó, mint a nyugati néké. Ez az állítás megköveteli a parasztság fogalmának a tisztázását.

A paraszt mind társadalmi, mind gazdasági értelemben konzervatív. Ötven éve még ebben a tekintetben is messze a nyugat-európai fejlődés mögött jártunk, ma előtte vagyunk. Ötven éve a falusi társadalom szinte nem ismerte a vertikális mobilitást, ma e tekintetben kevesebb szerepet játszik benne a vagyon, a vallás és a nemzetiség, mint a nyugati falvakéban. Valljuk be végre, hogy a falusi társadalom mobilitását a kollektivizálás pokoljárásának köszönhetjük. Ez rombolta le a társadalmi, a vagyoni, a felekezeti és a nemzetiségi korlátokat.

3. Eltűnt a földbirtokos osztály, megszűnt a volt nemesek aránytalanul túlsúlyos politikai befolyása. Ennek érdekében nemcsak a nagyon következetes földreform volt elengedhetetlen, de az a sok kegyetlen, embertelen erőszak is, amivel a bolsevik uralom velük szemben élt. Kezdve a pozíciókból való adminisztratív eltávolításuktól, a fiaiknak a továbbtanulását akadályozó elvárásokon és a kitelepítésen keresztül az internálásokig. Ezek az intézkedések mind a nyugati keresztény erkölcsök, mind a nyugati politikai demokrácia számára elfogadhatatlanok voltak. Ezeket ezért nemcsak a közvetlenül sértettek, de a lakosság nagyobbik fele sem fogadta el. Az elkövetőket nem is szabad tetteik alól felmenteni. Más a cselekedetek erkölcsi megítélése, és egészen más a történelmi hatásuk tárgyilagos felmérése.

A lassan mögénk kerülő század tárgyilagos értékelése azért okoz zűrzavart, mert az események erkölcsi rugóját és tényleges hatását összekeverjük. Pedig viszonylag kevés élet-, illetve történelmi ismeret elég annak belátásához, hogy hányszor fordul a rossz jóra, hányszor csak a rosszból búvik elő a jó.

Az én eseményekben rendkívül gazdag életem legáltalánosabb tapasztalata: A személyemet ért sérelmeknek és jogtalanságoknak köszönhetem, hogy a pályámat időről időre a helyes irányban korrigáltam. Minden nagy kultúrában jelen volt, de soha nem került általános elfogadása a tanács: Soha nem tudhatod, hogy a rossz mikor fordul jóra. Ez nem jelentheti azt, hogy a rossz elkövetője nem bűnös, hogy az ilyeneket nem kell elítélni, de azt se, hogy utólag ne lássuk be az elkövetett rossz jó következményeit.

Visszatérve a nagybirtokos osztály eltüntetésére: Erre csak azért került sor 1945 után, mert előtte kétszáz éven keresztül uraink elszabotálták. Márpedig, amit sokáig

elnyomnak, annak a megoldása már csak az lehet, ha felrobbantják. A felrobbantás ugyan soha nem a legjobb megoldás, de ennek nem a robbantó az oka, hanem azok, akik nem előzték meg. A magyar földbirtokos osztály maga provokálta ki a durva megoldásokat.

4. Eltűnt az úri középosztály. Súlyos társadalmi deformáció volt a múltban az, hogy a paraszti világból felemelkedettek nagy többsége nem polgár lett, mint minden nyugati társadalomban, hanem úr. Rangja szerint úr, de lényegében közhivatalnok, azaz egy konzervatív társadalomban szolga. A század első felében a népi származású értelmiség csak kivételes esetben lett polgár, többségében tisztviselő, méghozzá az állam tisztviselője. Márpedig a polgárt semmi sem jellemzi jobban annál, minthogy önálló, nem hatalomfüggő, nem magát eladott alkalmazott. Ezen az sem változtat, hogy esetleg jól megfizetik.

Kevés szó esik arról, hogy e század dereka előtt sem a nemesek, sem a parasztok gyermekei nem mentek reálpályákra, nem lettek gazdasági magántisztviselők, illetve szabad foglalkozásúak. E nagy többség a humán szférában helyezkedett el. Elég arra gondolni, hogy többségük pap és pedagógus lett, a jogi és a műszaki egyetemekről kikerült kisszámú magyar etnikumú értelmiség pedig állami tisztviselőnek ment. Szemben a zsidó származásúakkal, akik közül a jogászok és mérnökök nagy többsége vagy magántisztviselő, vagy szabad foglalkozású lett. Ebből a korabeli hatalom azt szűrte le, hogy a zsidók foglalják el a keresztény magyarok elől a jól jövedelmező pályákat, nem pedig azt, hogy a magyarok nem is mennek ebbe az irányba. Nem mentek, mert a többségüknek nem volt elég anyagi ereje ehhez, a keveseknek, akik mégis diplomások lettek, sem volt ambíciója a gazdasági pálya.

Modern társadalom lettünk

Általánosan elfogadott az a mellébeszélés, amiben a szocialista rendszert csak mint a ránk kényszerített bolsevik politikai erőszak és a piacgazdálkodás tagadását fogjuk fel. Ez mind igaz, de igaz az is, hogy ez alatt a negyven év alatt történt meg a magyar társadalom ezer éves történetének legnagyobb és legegészségesebb társadalmi változása is. A Szent István-i művet, vagyis a földművelésre és a kereszténységre való áttérést ezer évig nem követte az ennek megfelelő társadalmi átalakulás. Nem urbanizálódott és nem polgárosodott a magyar etnikum, sőt azon belül is kínai fal húzódott az urak és a nép között.

Ezt a társadalmi megkövesedést törte szét a kelet-európai vallásként ránszabadított bolsevista marxizmus.

1. Végrehajtotta a következetes földreformot. Ugyan ezt is hátsó szándékkal tette, hiszen már akkor célja volt a földek szovjet minta alapján történő államosítása, a tradicionális paraszti lét következetes felszámolása. De mint annyi zsarnoki szándék, ez is a visszájára fordult. A nagyon rövid életű földreform olyan erőt adott a paraszti tulajdonféltésnek, amit aztán nem volt képes elsöpörni az erőszakos kollektivizálás. Sztálin azért erőszakolta keresztül a kollektivizálást, mert félt a polgárosodó parasztságtól. Annyira azonban nem látott előre, hogy a gépesített nagyüzembe kényszerített parasztok sokkal fogékonyabbak lettek a polgárosodásra, mint ha viszonylag törpe gazdaságba kényszerült egyéni gazdálkodók lettek volna.

A bolsevikok azért féltek a parasztságtól, mert abban a kapitalizmus folyamatosan újra éledő csíráit látták. Azt nem vették tudomásul, hogy a tulajdonától erőszakkal megszabadított, de a tudatában továbbra is paraszti tulajdonos falusi lakosság sokkal gyorsabban válik a kollektivizálás pokoljárása után, szabadságra éhessé, mint kis-

parasztként lett volna. Az a polgárosodás, amit a paraszti lét évszázadok alatt hozott létre Nyugat-Európában, az egy generáció alatt létrejött Magyarországon.

A mezőgazdasági nagyüzemeknek köszönhető, hogy a falusi társadalom szellemi tőkéje, szakmai struktúrája szinte a városokéhoz vált hasonlónak. Ma a falvak lakói között sokszorta több a diplomás, méghozzá nemcsak a mezőgazdasági vonalon, hanem szinte minden szakma jelen van. Még ennél is tarkább a középszintű képzettségük struktúrája. A falvakban a lakosság számhoz képest többen vállalkoznak, egyelőre a többségük még csak másodjövedelemként. A helyi lakosok közül kerülnek ki a legkülönbözőbb iparosok és kereskedők.

2. Létrejött az egészséges méretű és struktúrájú magyar értelmiség.

A szocialista rendszer sokat tett annak érdekében, hogy a nép fiaiból értelmiséget neveljen. Bármennyire önző és bűnös szándékok vezették ebben is őket, az eredmény történelmi méreteiben rendkívül pozitív lett. Ők maguknak akartak diplomás szolgákat, gazdasági vezetőket kinevelni, mégis felnevelték az őket megdöntő társadalmi réteget, az értelmiséget. Elég három eredményre gondolni:

- Már 56-ban a nép fiaiból kikerült egyetemisták váltak a forradalom kirobbantóivá, önzetlen szellemévé.

- A népi értelmiség vált a 68-as reform derékhadává. Nagyrészt nekik köszönhető, hogy reformok terén a mezőgazdaság és a falu, megelőzte az ipart és a várost.

- A rendszerváltás simaságát első sorban a népből felkerült értelmiségnek köszönhetjük.

3. A vállalkozásoktól irtózó magyar etnikum a világ egyik legvállalkozóbb népévé vált. Ady Endre ismerte fel a magyar társadalomnak azt a tragikus magyar vonását, mondjuk ki nyíltan, torzulását, hogy a magyarok vagy földesurak, vagy parasztok, nincs polgárságuk. Ma nincs nálunk szélesebb társadalmi alapja a vállalkozásoknak az államalkotó népek között. Ez is olyan tény, ami okot ad arra, hogy a következő ezer évet is történelmi előrelépéssel kezdhetjük. Ezer évvel ezelőtt a pásztorok társadalmából a földművesek társadalmává vedlettünk át, most az újabb évezred fordulója idején a földesurak és parasztok népéből a vállalkozók népe leszünk.

Ezt a mérföldes előrelépésünket is mások rossz szándékainak köszönhetjük. A bolsevik rendszer egyik fő karaktervonása volt a vállalkozások minden csírájának elfojtása. Ennek érdekében nem válogatott a politikai és a gazdasági erőszak eszközeiben.

Ez a görcsös törekvés azonban nálunk olyan ellenhatásokat termelt ki, amit a leginkább vállalkozásbarát politikai és gazdasági liberalizmus sem lett volna képes kitermelni.

A szocialista rendszer érlelődő válsága népünkben a vállalkozások felé menekülést váltotta ki. A szovjet tábor népei között példátlan mértékben elterjedt a háztáji, a másodgazdaság, a maszekolás, a vállalati munkaközösség.

A 80-as években az ország kétharmada valamilyen formában vállalkozott. Ez ugyan nem volt igazi vállalkozás, de a számarány a történelemben példátlan méretet öltött. Nem volt még nép, amelyik államalkotóként ennyire ráállt volna a vállalkozásokra. Erre csak a kisebbségként élő, jogaiban korlátozott, kereskedő népek esetében kerülhetett sor. Az a nép, amelyiknek kezében politikai hatalom volt és birtokolta a földet, soha nem fogott ilyen széles arányban vállalkozásokba. Erre a példátlan jelenségre az lehet a magyarázat, hogy a nép nem érezte magáénak az állam feletti hatalmat, és még kevésbé a föld feletti tulajdont. A szovjet uralom alatt úgy érezhette magát a magyarság, mint az a nép, melyiknek se hazája, se földje.

Annak, hogy a magyar nép ilyen példátlan mértékben fordult a vállalkozások felé két további magyarázata is van:

- A török alatt megtanulta, hogy egy lábón nem lehet megállni. Jellemző módon az ország azon térségeiben alakultak az álszövetkezetek, ott jelentek meg először a dinamikus másodgazdaságok, ahol a török 150 évig szervesen jelen volt, a Duna-Tisza-közben.

- A falvak népe számára már az előző generációkban a nyugdíjas állás melletti paraszti élet volt az egyik álom. A vasutast, a postást irigyelte még a módosabb paraszt is. A városi ember máig nem érti meg a paraszti életformában állandóan jelen lévő bizonytalanságot. Hol az időjárás, hol az embereket és az állatokat sújtó betegség döntötte romba a felépült és megdolgozott reményeket. Ezért volt olyan csábító a nyugdíjas állás. Sokszor mondtam gyermekkoromban: A falu akkor lenne boldog, ha mindenki bakter lehetne. Csak hát, ez nem lehetséges, tettem hozzá. Aztán megérhettem: A 80-as években az egész ország bakter lett abban az értelemben, hogy az államtól megkapta a keveset, de a biztosat megadó nyugdíjas állást. Mivel ez a valamire való nagy többségnek nem volt elég, ehhez mindenkinek magának kellett kitalálnia, hogy miből élhet kicsit jobban. Ezt a húsz évet tekintem olyannak, amelyikben a lakosság kétharmada kijárta a vállalkozások óvodáját. Ez még nem volt iskola, csak az arra való előkészítés.

A vállalkozások óvodája egy egész nép számára zseniális találmány. Minden nép a vállalkozás tanulását az önálló kisvállalkozásokban kezdi. Pedig az nagyon drága, ha csak a főfoglalkozását jelentő kisvállalkozásban derül ki az, hogy ki alkalmas arra, hogy vállalkozó lehessen.

Miért van szükség arra, hogy nagyon sokan tegyenek próbát, hogy alkalmasak-e a vállalkozásra?

Azért, mert az emberek nagy többsége azt hiszi, hogy belőle jó vállalkozó lenne, ha volna hozzá pénze. Ezzel szemben legfeljebb minden tizedik emberből lehet jó vállalkozó. Nincs is ennél többre szükség. Az, hogy ki tartozik ebbe a tizedbe, csak akkor derül ki, amikor sokan tesznek próbát. Ha ez a próbatétel fő foglalkozású kisvállalkozásként indul, sokba kerül. Ha másodvállalkozásként tesznek próbát: a költség, a veszteség az előbbinek a tört része. Ha kevesen, akkor azokból is vállalkozó lesz, akik erre nem, vagy csak kevésbé alkalmasak. Az ilyen vállalkozói réteg azonban a társadalomnak iszonyúan sokba kerül.

A legjobb megoldás az, ha már kicsiként és kicsiben minél többen próbálkoznak a vállalkozással.

- Kicsiként, azaz már gyermekkorban azért, mert a vállalkozás is olyan szakma, amit nem lehet elég korán kezdeni. A vállalkozáshoz elengedhetetlen az emberismeret, az üzleti érzék hatékonyan csak nagyon korán fejleszthető. Azért is alakultak ki kereskedő népek, mert azoknál a gyerekek bele születnek a vállalkozásba. Sajnos ezen a téren az iskolarendszerünk még mindig nem ébredt fel.

- Kicsiben azért kell kezdeni a vállalkozást, mert egyrészt olcsóbb, másrészt a tanulást ezen a téren is kicsiben kell kezdeni. Minél kisebb egy vállalkozás a kezdő számára, annál inkább átlátható.

Azt, hogy a rendszerváltás után tíz évvel még mindig a magyar családok két ötödében van jelen a vállalkozás, ugyancsak a súlyos politikai és gazdaságpolitikai hibának köszönhetjük. A szocialista gazdálkodástól való megszabadulás nagy örömeiben gyor-

san akartunk a tőkéseknél tőkésebbek lenni. Leállítottunk mindent, ami egészséges politikai viszonyok között nem is jött volna létre. Ezzel másfél millió embertől elvettük a bakterség biztonságát, azaz a kis, de biztos jövedelem melletti vállalkoztatás kényelmét. Ezeket kirúgtuk a vállalkozások óvodájából azzal, menjen vállalkozónak.

Ma ott tartunk, hogy a magyar lakosság 40 százaléka járja a vállalkozások elemi iskoláját. Nincs példa arra egyetlen országban sem, hogy a lakosság ilyen nagy aránya vállalkozik. Ez olyan sok, hogy a fele sem élhet meg belőle. A felmérések szerint a fele azonban megél, sőt jobban él, mint a diplomás alkalmazottak átlaga. A másik felük kényszervállalkozó. Azért vállalkozó, mert nincs más lehetősége arra, hogy megéljen. Ezek lényegében munkanélküliek azzal a különbséggel, hogy nem ebben a minőségben tartják őket nyilván.

Ma túlságosan sok a kisvállalkozás, azaz sokkal többen járnak a vállalkozók általános iskolájába, mint amennyire szükség lehet. Vagyis, ezen a téren túlképzés van. Ez azonban sokkal kisebb baj, mint az, ha képzetek között nem lesz elég alkalmas arra, hogy igazi vállalkozó legyen. Ez ugyanis nem az iskolában, hanem a gyakorlatban derül ki.

Maradjunk abban, hogy jelenleg a családok ötöde viszonylag jól él a kisvállalkozásból. Ez a szám még nagyon magas. A létrejötté és működése annak köszönhető, hogy sikeresen kerültek ki az adózás kisebb-nagyobb hányadát. A fekete gazdaság aránytalanul nagy, és ebből óriási gazdasági és erkölcsi kár származik. De előnye is van:

A magyar társadalom sokkal rosszabbul élne, mint így, ha nem volna jelentős a fekete gazdasága. Azaz a magyar nép igen széles rétege megtanulja az állammal szembeni eredményes ellenállást is. Mi arról voltunk híresek, hogy amíg lehetett, békésen túrtuk a hatalom elnyomását, aztán fegyverrel lázadtunk ellene. Ennél sokkal jobb védekezési mód a hatalom túlkapásaival szemben a következetes ellenállás a gazdaság frontjain. Ezt nem kerülheti meg a hatalom, igazodásra kényszerül. A hatalom túlkapásaival szembeni ellenállás legjobb módszere az adók alóli kibúvás.

A magyar népet ezer éven keresztül az jellemezte, hogy a belső elnyomást, ami számára a nagyobb terhet jelentette, békésen tűrte, a külső elnyomás ellen azonban hajlandó volt mindig vállalni a harcot. Most végre fordult a helyzet: A külső ellenség elleni harc elvesztette mozgósító erejét, ugyanakkor az állami elvonásokkal szembeni ellenállás, az egyéni gazdasági érdekekért folyó harc soha nem látott, és kevés más népnél tapasztalható intenzitással folyik.

Bármennyire tiltakozik történelmi tudatunk e fordulat ellen, és a haza védelmét, az általa megfogalmazott társadalmi érdek szolgálatát tekinti az egyének első feladatának, a történelem tapasztalatai, különösen a jelenkoriak azt bizonyítják, hogy az egyéni érdekek szolgálatának jobb eredője a haza érdeke, mint amennyire az a hatalom által megfogalmazott érdekek szolgálatáé. Azok a népek vitték többre, amelyek az élet hétköznapjaiban önzőnek mutatkoztak, a haza érdekei csak nagyritkán kerültek előtérbe, de akkor az lett az elsődleges. Jellemző módon az úri társadalomban mindig lenézték az anyagi polgárok önzését, de végső soron azok lettek a legjobb hazájukat védő katonák, akiknek a hazán kívül maguknak is volt mit féltetniük. Mi magyarok a gazdag urak és a nincstelen nép hősiességének a példái voltunk. Mi sokszor azt védjük életünk árán, ami már régen megérett a pusztulásra.

Véggövetkeztetések:

Ezer éve mind a nép, mind a vezetői tudomásul vették, hogy itt az él jobban, aki felhagy a régi életformával és vallással. Pedig akkor a földművelő csak valamivel volt gazdagabb, mint a pásztor.

Ma tőlünk nyugatra az életszínvonal sokszorta magasabb, mint nálunk, ehhez azonban tanulni és vállalkozni kell. Mindkettőben sokkal jobban vizsgálják a nép, mint a hatalom. Egyre inkább az iskola és a vállalkozás népe leszünk.

